

Om demokrati, historia och politik i skolan

En del i mitt tycke positiva förändringar har gjorts när det gäller elementarismen i den senaste läroplanen. Ibland kan en insikt om problemet skönjas. Man kan peka på ett större fokus på innehåll, t.ex., eller en tidigareläggning av vissa "grundläggande" kunskaper till lägre klasser. Vissa förskjutningar har ägt rum, exempelvis tycks mediakunskapen som förut ingick i svenska ha flyttats till de samhällsorienterande ämnena, etc. Dock påpekas av skolplansförfattarna i de texter som kallas "Kommentarmaterial till kursplanerna" som innehåller information om hur kursplanerna är menade att tillämpas, att några större förändringar inte gjorts, att traditionerna från kursplan 2000 behållits.

I ämnet historia har inte någon större förändring skett när det gäller en viktig fråga. Bristen på inslag om demokratins historia, framväxt och utveckling som existerade i kursplanerna 2000 existerar fortfarande. Kursplanen från 2000 talar i svävande ordalag om svensk historia, om nordisk historia och lägger ut texten i allmänna termer om historien och historien roll. Någon explicit föreskrift om denna viktiga del (demokratin) i historien saknas.

I kursplanerna från 2011 sägs att ett av fem block i högstadiet ska ägnas åt "Demokratisering, efterkrigstid och globalisering, cirka 1900 till nutid"

I båda fallen tycks inte den svenska demokratin betonas i undervisningen. I det senare fallet (*Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*) underlåts att tala om demokratin tills de senare stadierna. I mellanstadiet nämns den inte alls. Man talar om svensk historia i strikt kronologisk ordning med början i forntiden och landar i nutiden först på högstadiet. Där ingår det bara som del i 1900-talets historia som innefattar inte bara svensk historia utan också världshistoria (se kapitel 6).

Ändå är grundvalen för skolan demokratin. Skolan "vilar på demokratins grund" som det heter i den första raden i läroplanen. Det heter vidare att "verksamheten skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar" skolans s.k. "värdegrund" (*Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94* sid 3). Här nämns som värden t.ex. människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människor lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män och solidaritet med svaga och utsatta". Men värderingarna som "förmedlas" ska också kompletteras med att arbetet i skolan sköts i demokratiska former.

Den demokratiska fostran ska således på något sätt bedrivas på så sätt att eleven fostras i en demokratisk anda, lär sig tänka och handla i enlighet med de värderingar som önskas. Det verkar som om dessa värderingar inte alltid överförs på ett sätt att eleven medvetet tillägnar sig dem, de ska prägla alla delar av arbetet men inte läras ut på ett tydligt sätt.

En inspiratör till det svenska skolsystemet, John Dewey, omhuldade samma metod. Skolan ska själv försöka vara en demokratisk institution, den ska ledas av människor som låter eleven vara delaktig, skapa demokratiska medborgarämnen genom att uppmuntra till dialog som kan leda till samförstånd mellan ledare och elev.

Det tycks således vanligt att se skolan som en arena för någon sorts subliminal indoktrinering i det demokratiska styrelseskicket, något som överförs via handling och som sedan imiteras omedvetet av eleven.

Som en allmän inställning till ledarskap och etik är detta försvarbart. Men kanske kan kritik framföras ändå. En sådan hållning är egentligen inte helt ärlig gentemot eleven. Försvar för demokrati kan föras och formuleras på ett öppet sätt och behöver inte ske i det fördolda eller outtalat.

För det andra kanske skolan lurar sig självt att tro att den är mer demokratisk än den är. Beslutsfattande, planering kan ske i dialog med eleven i bästa fall men är ändå något som kommer uppifrån, om det nu är från regering, kommun, rektor, lärarlag eller lärare. Elevens synpunkter kan också för det mesta endast påverka mindre ärenden, de stora frågorna kommer de inte åt.

Vad som kanske åsyftas är ett avståndstagande från en äldre skolform, en auktoritär organisation och en syn på eleven som mindre värd. Den människosyn som åberopas, de värden som ska gälla rör i sådana fall inte bara eleven utan också skolan själv, läraren som i sitt yrkesutövande ska respektera eleverna.

Skolan kan inte heller vara demokratisk i egentlig mening. Den är ur elevens perspektiv styrd uppifrån och det är svårt att se hur den skulle kunna vara annat. Läroplaner och kursplaner är statligt reglerade i grund och botten, eleven har inte kunskaper att formulera dessa, betyg behövs för senare karriär etc.

Kanske kan skolans indoktrinering i demokrati, som är en god sak, stärkas med mer kunskaper om demokrati. Det lilla utrymmet för den svenska demokratiutvecklingen i historieämnet tyder på att det inte görs så mycket när det gäller att gå utöver det subliminala och verkligen ta demokratiämnet på allvar. Ett sätt skulle vara att framhäva det mer, föra in det tidigare i skolgången, att använda det som ett viktigt inslag i berättelsen om hur Sverige skapades. Här finns en berättelse att exploatera som kanske kan bidra till bildandet av de engagerade samhällsmedborgare som alla skolplanerare vill skapa.

Man kan också tänka sig att utöka undervisningen i samhällskunskap, anlägga ett historiskt perspektiv och berätta om demokratins utveckling här. Hur ser det ut idag i samhällskunskap? Samhällskunskap brukar behandla demokratins funktionssätt. Så var det på min tid och så är det idag. Jag har tittat i den nya läroplanen och funnit att ungefär en femtedel av undervisningen i mellanstadiet och högstadiet ägnas åt frågor om demokrati. Det rör sig inte om några historiska exposéer utan om beslutsfattande om politiska idéer, om partiväsen, om statskick i världen, EU etc.

Ett ännu bättre sätt vore att införa ett ämne som på ett mer genomgripande sätt når tidens aktuella demokrati istället för att syssla med politisk historia långt tillbaka i tiden eller trista inslag om beslutsfattandets lagar och regler. Låt oss kalla detta ämne "politik" i brist på ett bättre ord. Det skulle ersätta de inslag i historia och samhällskunskap som beskriver det politiska systemet och samhällets moderna historia.

Man skulle på så sätt vända på kronologin som brukas i dagens historieämne som börjar i årskurs 4 med följande "centrala innehåll" som det heter: forntiden och medeltiden, till cirka 1500, sedan Norden Östersjöriket och Sveriges historia 1500-1700, sedan historien från åren 1700-1850. Högstadiet tar sedan vid med studier i världshistoria. Också här har den kronologiska metoden

iakttagits. Det börjar med "forna civilisationer" och slutar med perioden 1900 till nutid (Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, sid. 172-177)

Istället borde man utgå från nutida perspektiv och undvika den långa färd fram till nuet som kännetecknar den metod som finns i historieämnets kursplan (historieelementarism). Historien skulle då fungera mer som en bakgrund än som huvudsakligt studieobjekt.

Kanske skulle det leda till växande engagemang och intresse hos eleven. Många ideal i skolan skulle förverkligas på ett naturligt sätt. Vardag, argumentation, debatter i media, källgranskning, kritiskt tänkande, etc. skulle bli självklara inslag i den undervisningen.

Ersätt således ämnen som samhällskunskap (som bara finns i skolan) och historia (trots att det nyligen återinförts som kärnämne i gymnasiet) med ett annat ämne förslagsvis kallat politik. Inför någon sorts princip om att nutid är viktigare än dåtid, att kunskaper om den värld vi lever i hjälper oss att förstå den. Det brukar hävdas, förmodligen av humanister, att genom att studera historien förstår vi vår samtid. Detta är förmodligen en myt. Rimligen lär man sig mer om samtiden genom att studera just samtiden. Att börja med nutiden och sedan hämta orsaker från historien är en bättre väg än den som följs i nuvarande läroplan.

Men behåll det historiska perspektivet som det talas om i läroplanen (Lgr 2011, sid 9). Historia är viktigt i alla ämnen, inte bara när det gäller politisk historia som "historia" ofta utgör. Kännedom om historia kan förvärfvas genom att studera litteraturhistoria, konsthistoria, vetenskapshistoria, teknikhistoria. I politik skulle man studera politisk historia och täcka mycket av det som inkluderas i ämnet historia. Men varje delområde har en historia som kan behandlas om skolan eller läraren vill. Den kan vara ett av de instrument som står läraren till buds i sin undervisning för att förklara eller berika innehållet t.ex. med exempel från skolämnenas och vetenskapernas historia, samhällenas historia, Sveriges historia, den lokala historien eller den från andra världsdelar och andra kulturer (med de sistnämnda får man också in ett annat av de fyra övergripande perspektiv som förordas; det internationella).

Ett sådant ämne skulle enligt min mening göra eleverna med medvetna om det demokratiska systemet, de skulle lära sig utnyttja de möjligheter som erbjuds, kunna verka i det, lära sig argumentera, fatta ståndpunkt, diskutera, lära känna det system som det är en del av. Dessa demokratiska färdigheter stärks och möjliggörs också av kunskaper om demokratins historia, ställning i världen, dess fördelar och nackdelar, dess möjligheter, dess förutsättningar, alla aspekter av det. Det ska vara mindre av en subliminal indoktrinering, och mer inriktat på en medveten kunskap om demokratin och dess förutsättningar.

Om matematik

Inget ämne (förutom eventuellt svenska) omgärdas av så många myter som matematiken. Den har ett stort utrymme i skolan. Idén om dess betydelse är så fast rotad i det allmänna medvetandet att inget kan ta ifrån den dess status. Så har det varit i tusentals år och kanske förblir det så även i framtiden.

Jag har inga förhoppningar om att ändra på detta faktum men ska ändå sammanfatta några läsefrukter om myterna om matematikens betydelse.

En auktoritet som Platon framhöll ofta att matematiken, läran om tal, speciellt astronomin var ursprunget till filosofin och allt intellektuellt arbete. Geometriska former hade något gudomligt över sig, de utgjorde universums grundformer. Detta ledde senare till att matematiken blev en av hörnstenarna i den religiösa strömning som platonismen sedan blev.

Och denna religiösa komponent har sedan varit en ingrediens i försvaret av matematik. Att den skulle ingå i skolan var en självklarhet för de flesta. Att räkning var en grundfärdighet tyckte alla. Geometri var också något som alla barn skulle lära sig.

Det religiösa fick sedermera ge plats åt andra inslag. Man talade om skärpande av förståndet, övningen i bevisföring, logiskt tänkande, stärkandet av själskrafter m.m. Det var bra för sedligheten, fliten, det ledde till samhällsnytta, det var bra för handel. Varje epok har haft sina argument för att motivera matematiken och dess ställning har aldrig varit hotad. Den är ett av de mest omhuldade ämnena ännu idag.

Under 1900-talet har det tagit sig nya uttryck. I gymnasieskolans kursplan för matematik kan som exempel nämnas följande formuleringar: matematik är förmågan att "kommunicera med matematikens språk och symboler". Det är att "kunna analysera, kritiskt bedöma och lösa problem för att självständigt kunna ta ställning i frågor, som är viktiga både för dem själva och samhället, som t.ex. etiska frågor och miljöfrågor" (*Kursplan i matematik i gymnasieskolan* i Lundin 2008 sid. 28)

I grundskolans senaste kursplan (Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011), finns likande tankegångar: "Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper för att kunna formulera och lösa problem samt reflektera över och värdera valda strategier, metoder, modeller och resultat" Den ska "utveckla kunskaper för att tolka vardagliga och matematiska situationer samt beskriva och formulera dessa med hjälp av matematikens uttrycksformer" (sid. 62)

Dessa är inte de enda tankar som uttrycks i kursplanerna men de tyder på en allvarlig brist på klarsyn. De tyder också på en oförståelse för lärarens situation. Hur ska denne kunna undervisa om de styrande texter som ligger till grund för den uppvisar sådana märkliga formuleringar.

Ett annat exempel : (Matematikdelegationen "Att lyfta matematiken" sid. 165 i Lundin 2008 sid 26)) "Matematik är ett av skolans kärnämnen och att ha tilltro till sin förmåga att tolka och påverka sin sociala omvärld är oundgängligt för ett aktivt medborgarskap"

Enligt Lundin är matematiken alltid sedd som "ett kraftfullt" objekt, något som kan verka på människans inre" (Lundin 2008 sid. 102). Denna tanke förblir densamma men tar sig olika uttryck i

olika tider. "Under 1600-talet leder matematiska studier till tro och ordning, under 1700-talet rationalitet och nytta, under 1800-talet bildning och religiositet, under 1900-talet till tillväxt och demokrati" sammanfattar han det. (ibid. sid. 102)

Fascinationen över hur denna skolmatematik har kunnat utvecklas tycks ha varit en drivkraft för författaren av "Skolans matematik". Han går igenom ett stort antal källor från flera sekler och söker efter ett svar. Han tycks inte ha funnit något. Det enda han kan använda tycks vara en psykologisk teori om ett ideologiskt system som skapat en bild av sig själv och matematiken som inte har någon förankring i någon verklighet. Skolmatematiken finns bara i skolan, matematiken som disciplin har ett annat utseende. De mål och syften och fördelaktiga effekter på tanken som den motiveras med kan inte försvaras med hållbara argument. Skolan och dess företrädare har skapat en tro på matematik. Denna fortlever trots att kritik ställs och en medvetenhet om dess ogiltighet existerar. Han tvingas ta till en tänkare inspirerad av Lacan för att hitta en förklaring: Slavoj Zizek

Lundin skiljer ständigt på två begrepp: matematiken och skolmatematiken. Skolmatematiken, hävdar han, föddes under 1800-talet och tog avstånd från vad han kallar räkneläror. Räkningen övergick i något diffust och beskrevs i skilda termer, ofta som något outgrundligt eller viktigt.

I de texter som han publicerat på sin blogg "skolans matematik" ser man också denna tendens att söka svar hos teoretiker, filosofer, sociologer av skilda slag. Här kan nämnas franska tänkare som Cornelius Castoriadis, Luc Boltanski, eller en tysk som Robert Pfaller.

Bäst gillar jag dock en text på bloggen "Skolans matematik" från den 2 jan. 2010 där han på ett lättfattligt sätt tar ställning mot skolmatematiken som den ser ut idag. I texten "Försvaga matematikens ställning" beskriver han hur han ser på en av de många myter som kännetecknar matematiken i skolan, den om att den är användbar efter skolan. Han hävdar att så inte är fallet och han anför fyra argument för denna ståndpunkt.

Det första skulle vara att forskning har försökt leta efter tecken på att så är fallet men har inte lyckats. Det är svårt att finna bevis för detta, menar han. Det finns inget samband mellan kunskaper i matematik och någon sorts kompetens senare i livet, framgång etc. Detta har forskning visat.

För det andra pekar en undersökning av skolmatematikens ursprung på att tillkomsten av matematikämnet inte då vilade på några målsättningar när det gäller användbarhet. Det var annat som var viktigare, speciellt var den s.k. formalbildningen länge dominerande, d.v.s. att eleverna tränar sin uppfattningsförmåga etc. genom matematiska övningar.

För det tredje har forskning om skolans sociala funktioner i samhället, funktioner som gynnar samhället mer än eleven, visat att förvaring, disciplinering och sortering är viktigare än de höga syften som skolplaner och kursplaner anger. Användbarhet gäller inte som kriterium i praktiken. Matematiken tjänar samhället på andra sätt än genom överförande av kunskaper som påstås vara användbara.

För det fjärde kan påvisas att matematikundervisningen skapar en tro på ämnet på dess värde och att den formar elevens världsbild, och en uppfattning om att matematik präglar samhället, utgör en viktig del av den. Genom disciplinering, läroboksläsning, prov etc. och överföring av värderingar om matematikens viktiga roll bildas en tro på ämnet, på att problem kan lösas med hjälp av matematik, som ett universellt instrument för välgång i livet.

Han avslutar med att matematiken är något man känner respekt för, bävar inför och ibland känner skräck inför. "Och vad de flesta i praktiken gör efter skolans slut är att i möjligaste mån hålla matematiken på respektfullt avstånd".

Jag håller med om att den påstådda användbarheten av skolmatematik är överdriven. Problemlösningen är begränsad till den situation som finns i skolan, det är inte universella färdigheter det rör sig om utan något som enbart gäller de särskilda uppgifter som ska lösas. Dessa uppgifter återkommer sedan inte i livet. Det är andra kvaliteter som efterfrågas i livet än förmågan att lösa konstruerade skolproblem. När skolan är slut tar också matematiken slut. Betyget är satt och det är allt.

Sverker Lundin föreslår inget alternativ till skolmatematik. Av hans avhandling framgår att han håller de gamla räknelärorna högre än den senare utvecklade skolmatematiken. Tydligt är han inte emot inläring av den mest enkla räknekonsten, t.ex. de fyra räknesätten, detta är ju med säkerhet användbart, utan han motsätter sig den form som den senare tagit, som bildningsmedel och myt.

Kanske kan man här tala om primärundervisning och sekundärundervisning. Även om folkskolans matematik utgjordes av geometri som Sverker Lundin anser vara ett typexempel på den mystifierande matematiken så är dock dagens primärundervisning huvudsakligen en fråga om att lära sig de fyra räknesätten.

Kanske är det i sekundärundervisningen som problemen blir mest akuta med en verklighetsfrämmande inriktning på matematiken.

Sverker Lundin föreslår som sagt ingen lösning på problemen med matematiken. Hans fokus ligger på att analysera och försöka förstå diverse aspekter av den, mycket ofta psykologiska. Syften och mål formulerade i kursplaner uppnås inte och kan inte uppnås. De är fel tänkta och bottnar i snedvridna synsätt, många väldigt gamla som blivit tradition som inte ifrågasätts och som heller inte alltid ligger på något medvetet plan. En sorts nedärvda missuppfattningar tycks präglade skolans matematik.

I en artikel i "Magasin 360" (nummer 3 2011 sid. 9) tar författaren på nytt till orda i frågan. Att skolans matematik behöver reformeras är alla överens om, menar han. Alla tycks också ense om att det går att reformera den utan att ifrågasätta den på ett djupare plan. Men detta är att komma för lätt undan. Arbetet med att förstå bevekelsegrunderna för undervisningen är nyckeln till att framgångsrikt kunna reformera skolan. Skolans matematik ska förbättras och medel tillsätts. Men fördelarna med den är högt överdrivna och där måste en förståelse skapas innan förändring kan ske, enligt författaren.

Ett radikalt förslag som Sverker Lundin inte är inne på skulle vara att helt ta bort skolmatematiken från schemat inom sekundärundervisningen. Detta skulle inte innebära att matematik skulle försvinna. Den skulle kunna bevaras i andra ämnen. De flesta kan innehålla matematiska inslag, t.ex. i beräkningar av olika slag. Här skulle en av kursplanernas idéer kunna belysas öppet. Den om att matematiken präglar samhället, att den finns överallt, etc. Dock skulle det kräva en del tankemöda att genomföra detta. Ett visst nytänkande skulle vara nödvändigt. Kanske skulle mätningar kunna diskuteras. Statistik kan användas inom alla ämnen, etc.

Ytterligare en idé skulle vara att ersätta de lediga timmar som detta skulle medföra med nya ämnen som inte finns i nuvarande läroplan där matematiska övningar skulle utgöra ett naturligt inslag.

För det första skulle en utbyggnad av teknikämnet kunna vara en tanke. Här kan den s.k. "tillämpade matematiken" studeras till skillnad från den rena matematiken som är den vanliga i skolan. Kunskaper idag reserverade för ingenjören skulle flytta ned till eleven och en allmänbildning i tekniska frågor skulle bli en möjlig konsekvens. Förståelse av alla de apparater och maskiner som finns i vår vardag skulle kanske motsvara de förväntningar som inte uppfylls av dagens matematik. En gränsöverskridande, ämnesöverskridande, approach skulle inkludera företeelser som kännetecknar vår värld idag, såsom snabb teknikutveckling eller människans förändrade villkor med dagens tekniska landvinningar.

Man kan då också överväga hur relationen till andra ämnen blir där liknande saker behandlas. Speciellt inom de naturvetenskapliga ämnena kan sådant finnas. Detta kan överföras till teknikämnet och ännu mera plats kan frigöras. Även de naturvetenskapliga ämnena kan utsättas för kritik där en viss estetisering, distans, abstrahering med medföljande diskrepans mellan skola och verklighet skapas. Att inrikta sig på mer praktisk kunskap och tona ner det abstrakta kan vara något positivt. Teknik kan medföra ett närmande till verkliga förhållanden, ett medel att föra eleven och det utanförvarande verkligheten samman på ett nytt sätt.

Ett annat ämne som saknas idag och som i detta sammanhang har sitt existensberättigande är ekonomi. Detta ämne finns representerat i många räkneexempel ända från de lägsta årskurserna. Priser, köpta varor, rabatter etc. är vanligt förekommande i övningsuppgifter. Dock stannar det oftast vid detta och någon närmare bekantskap med ekonomi som ämne stiftas inte. Här finns mer att räkna på om matematik är så viktigt som läroplanen, skolutvecklare och politiker anser. Man kan gå från köp av varor i en affär till, transaktioner av skilda slag inom diverse områden, banktjänster, etc.

Samtidigt skulle kunskaper om hur samhället fungerar och kunskaper i räkning kunna erhållas utan att några speciella arrangemang skulle krävas. Verkligheten skulle flytta in i klassrummet och vara det självklara studieobjektet. Man skulle lämna något av det stela och världsfrånvända som utgör stommen i skolsystemet. Det skulle dock innebära att man måste avsäga sig anspråken på en evig och oförgänglig kunskap. Ekonomin förändras i takt med konjunkturer och lagstiftning. De eventuella regler som finns får hänföras till en medveten kodifiering av disparata element, vissa historiska återkommande mönster, statistiska regelbundenheter eller reglerande lagstiftning.

Det skulle också innebära ett brott med många andra traditioner, den humanistiska som inte studerat ekonomi, den kyrkliga, politisk och inte minst en moralisk tradition som alltid fördömt attityder som styrt handel, kommers: girighet, snålhet etc. Allt som har med pengar ger negativa associationer hos många.

Dock har privatekonomi ibland föreslagits som en del i skolans undervisning. Här har t.ex. upptagandet av ofördelaktiga lån, speciellt SMS-lån känts angeläget att berätta om. Säkert kan inslaget ha väckt intresse hos en del elever. Det har varit en varningsklocka och en lärorik läxa. Kanske har detta föranletts av det moraliserande drag som finns i det och av ett informationsbehov.

I dessa dagar när finanskriser och skuldkriser är ett stående inslag i nyhetsändringar kan frågor som rör världsekonomi vara angelägna att ta upp. Universitetsämnet som behandlar dessa heter vanligtvis nationalekonomi. Hur stater ekonomi organiseras, hur lån upptas, hur relationerna ser ut mellan stater och banker kan kombineras med aktuella rapporter från nyheter i medier. Med några

enkla fördjupningar tränger man fort bakom de enkla mediekulisserna. Speciella skolanpassade material måste bli en följd av ett sådant ämne, speciellt om de ska ha ett nyhetsvärde.

Matematik i sådan tappning skulle inte någon större grad stå i motsägelse mot de mål som kursplanerna för fram. Övning i räkning skulle erhållas och många förslag som idag framstår som omöjliga att realisera i dagens matematik skulle nås utan att behöva ägna sig åt krystade operationer för att försöka sammanföra matematik med någon "vardag" eller "situation" eller "kommunikation". Den rena matematik som idag utgör skolmatematiken innefattar ju egentligen inte något av detta. Den är per definition abstrakt, en del av en tradition som inte tar hänsyn till omgivande verklighet eller förhållanden, obestämd i tid och rum, opåverkad, utanför samhället, inte i det eller en del av det.

Kanske skulle, med en sådan förändring, matematiken bli en aning användbarare för eleven, i en framtid skulle eleven eventuellt kunna ha mer nytta av sina kunskaper. En viss nytta för samhället skulle också kunna vara ett argument att framföra. Kännedom om samhället, dess funktioner, ekonomins sätt att arbeta, förtrogenhet med teknik och förmåga att hantera en komplicerad verklighet kan inte vara något negativt för en skolutvecklare med samhällets bästa för ögonen.

Om svenska

En bok av Jan Thavenius, "Modersmål och fadersarv. Svenskämnets traditioner i historien och nuet" (1981) innehåller en kritik av hur undervisningen i språk har sett ut genom århundradena. Dagens svenskämne har sina rötter i 1800-talets avståndstagande från latinskolan. Den latinska grammatiken och litteraturen ersattes av studier i det svenska språket och litteraturen. Ämnet har sedan breddats ytterligare till att idag även innefatta olika textkällor och konstnärliga uttryck (t.ex. film, TV etc.)

Thavenius' bok presenterar en historik över mer än den svenska traditionen. Den sträcker sig längre och behandlar hela västerlandets skolhistoria från antiken och framåt. Han pekar på att latinundervisningen var så allomfattande att hela skolväsendet påverkades av den. Detta var fallet ända in på 1800-talet.

Boken om svenskämnet blir till en undervisningshistoria eftersom språk, enligt författaren, låg till grund för all undervisning. Detta som inlärningsspråk i alla ämnen, dels som en metod som härrör från studiet av språk (speciellt grammatik). Kritiken av språkundervisningen som Thavenius framför är därför en kritik av hela västerlandets skolväsende.

Han menar att även idag ses tydliga spår av denna långa historia av språkundervisning. Betoningen på form inom grammatiken var förhärskande i skolan. Den fick en framskjuten position och låg till grund för språkinlärningen. Ett regelstyrt system där rätt och fel tydligt kunde urskiljas var det som presenterades eleverna. Ett isolerat ämne som inte hade några beröringspunkter med den yttre

verkligheten. Objektet för studierna var språket självt. Vad man uttryckte spelade mindre roll så länge språket var korrekt.

Man kan se likheter mellan denna skolanalys och min egen. Jag har tagit som utgångspunkt, som urkälla till skolans pedagogik, Euklides' böcker om matematik. Thavenius drar likartade konsekvenser ur språkinläringen. Vad som kom först, matematik-pedagogik eller språkpedagogik kan vara svårt att utreda. Euklides' "Elementa" tycks ha föregått de första grammatikerna. Den förste grammatik som är känd för eftervärlden skrevs av Thrax några hundra år efter Euklides. Kanhända har logiken hämtad från Aristoteles varit en filosofisk metod som användes av många tänkare. I framväxandet av ett skolsystem kanske pedagoger inspirerades av denna metodik för att utforma sin undervisning. Metoden erbjuder möjligheter att lägga upp på ett stringent sätt en disposition för undervisningen.

Texten av Thavenius uppvisar också likheter med min text i de delar där han föreslår alternativ till den rådande ordningen. På samma sätt som jag har gått till väga för att framlägga alternativ har Thavenius föreslagit en lista på begrepp som står i motsatsförhållande till varandra. Han vill försöka undvika stelheten och det världsfrånvända i språkundervisningen genom att reflektera över vad som kan göras i stället, vad som kulle bli följderna om man gjorde på rakt motsatt sätt från det invanda. På så sätt uppstår en serie idéer som kan användas för att "se igenom" systemet och leda tankarna mot något bättre, mindre traditionsbundet.

Thavenius har som källa speciellt en bok av Diderichsen "Sprogsyn, og sproglig opdragelse" (1968) men även tänkare som Basil Bernstein (stark ram, klassifikation). En bok av Per Linell "Människan språk" ger honom insikter om språkets funktioner för människan som inte tas upp i den traditionella språkinläringen. Dessa och några författare till ger honom verktygen att ge exempel på motsatspar (sid 50-51):

S y s t e m	k o m m u n i k a t i o n
intern ämnesdiskussion	ämnesdiskussion i en samhällelig kontext
"absolutistsik" språksyn	"relativistisk" språksyn
språknorm	språknormer
språkliga mönster	reella kommunikationssituationer
teknisk språkförståelse	social språkförståelse
stark ram kring undervisningen	svag ram kring undervisningen
inga sociala erfarenheter	sociala erfarenheter
kvalitativ reducering	hänsyn till kommunikativa kvaliteter
att inte göra fel	att lära av sina fel
språkbehärskning	språkutveckling
träning	interaktion

form löst från sitt innehåll	enhet av innehåll och form
abstrakt	konkret
isolerad färdighetsträning	integrerad färdighetsträning
atomistisk metod	holistisk metod
delfunktioner	hel kommunikation
stark läromedelsklassifikation	svag läromedelsklassifikation
språk som språk	språk-tanke-handling
grammatik	förbindelsen situation-innehåll-form
abstrakta former	vad språket handlar om och inte handlar om
språkssystem	språkbruk
textens/språkbrukets materialitet	praxis
generella språkförhållanden	speciella språkförhållanden

Här syns tydligt likheter mellan min egen metod för att skapa nya idéer, en metod att först hitta något som definierar det man vill kritisera (skolsystemet) och sedan reflektera över vad motsatsen skulle kunna vara. En lista med motsatspar är ett sätt att lösgöra sig från det nedärvda, självklara systemet och försöka tänka i nya banor.

Att betona innehåll, helhetstänkande, undvikande av ämnesisolering, närmandet till samhällsförhållanden och sociala situationer, allt det finns i denna lista liksom de finns i min. Thavenius har studerat skolan utifrån studiet av språkundervisning, grammatik och kommit till ungefär samma resultat.

Pedagogikens moraliska bagage nämns också liksom mycket annat. Dock inskränker sig Thavenius' ansatser att utveckla en ny pedagogik till just språkinläring. Hans radikalism är ytterst begränsad. Han föreslår endast en ny pedagogik för ämnet svenska och berör inte skolans ämnen i övrigt.

Denna försiktighet märks också i det som följer den citerade listan. Här menar Thavenius att det finns en "godartad" och en "elakartad" variant av systemtänkandet (sid 51). Den förra skulle utmärkas av att den vilar på en god och användbar språkbeskrivning". Den senare skulle vara "mer upptagen av systemet som system, ordning till varje pris" (sid. 52) Han mildrar också polariteten mellan det systematiska och det kommunikativa tänkandet genom att hävda att det finns en abstrakt, praxisoberoende variant och konkret praxisförankrad variant av kommunikationstänkandet.

Dessa idéer förblir outvecklade hos Thavenius och även hans lista på förslag till nya tankebanor inom pedagogiken utgör en mindre del av hans bok som främst syftar till att ge en historisk översikt över skolans utveckling sedan antiken. Han berör många aspekter men en uppföljning och fördjupning av

hans reformidéer saknas. Hans lista blir ett filosofiskt experiment utan större tyngd i boken som helhet.

Thavenius vill alltså endast utveckla svenskämnet. Han befinner sig i samma mellanläge som de flesta andra reformpedagoger, ett läge där man tar avstånd från pedagogiska metoder utan att se att hela uppsättningen ämnen i skolan borde ses över och förändras i grunden. Reformerna blir ytliga och lyckas inte tränga igenom de dimridåer som skapas av skolans historia och traditioner och som främst utgörs av de ämnen som studeras.

Thavenius' främsta vapen i kampen mot "systemtänkandet" tycks vara idéer hämtade från senare tidens språkforskning som pragmatik, talaktsfilosofi och språksociologi. Han vill vidga språkbegreppet och inkludera nya sociala aspekter i undervisningen. Problemet är att det fortfarande rör sig om språkstudier. Objektet utgörs av språket. Något egentligt innehåll blir det inte fråga om.

Mycket av det som Thavenius' lista tar upp på kommunikationssidan (innehåll, reella kommunikationssituationer, svag ram, enhet av innehåll och form, hel kommunikation) uppnås bäst i andra ämnen än svenska, ämnen där man har något viktigt innehåll att förmedla, kommunicera. Språket är endast bärare av innehåll, det är instrumentet. Färdigheter i att använda detta instrument borde sedan övas i alla ämnen. All inläring av kunskapsämnen, utom delvis främmande språk där man ofta håller sig till de språk som studeras, sker på svenska.

Den svaga ramen (mer samhörighet mellan skola och världen utanför skolan) skulle lättare åstadkommas om innehållet vore just världen utan för skolan. Att studera språket, om det så är språksociologi eller grammatik, är att studera medlet, inte målet för undervisningen.

Språket används i alla samhällsfärer, i det stora och i det lilla. Ett ämne som juridik är helt språkbaserat, media är en form av masskommunikation som blir allt viktigare, etc. I stället för att läsa om språket borde färdigheter och kunskaper i sådana ämnen vara det viktigaste.

Svenska kan då integreras i alla dessa ämnen, språkfärdigheterna övas när dessa ämnen konkretiseras i studieuppgifter och samtal. Om undervisningen baseras på det förmedlade innehållet kan svenska upphöra att vara ett så dominerande ämne i timplanen. I skolan som helhet skulle svenska språkets ställning stärkas.

